

דף שבועי

בס"ד

פרשת תרומה, תשפ"א, מספר 1407

הרקע ההיסטורי של מגילת אסתר חגי בן ארצי

הספירה.² ראייה לכך אפשר למצוא בספר עזרא (פרקים ד', ה'-ו'), שם אחשוורוש מופיע אחרי כורש ודריוש. המלחמה עם היוונים הייתה הנושא המרכזי שהעסיק את אחשוורוש בכל תקופת מלכותו. מטרותו הייתה להשלים את ההשתלטות של האימפריה הפרסית על כל העולם: כורש הקים את האימפריה ששלטה על כל מזרח הים התיכון; כנבוז המשיך את כורש, כבש את מצרים והגיע עד אתיופיה (כוש); דריוש הראשון הרחיב את תחומי האימפריה מזרחה עד הודו, וניסה לפרוץ מערבה ולכבוש את יוון – השער לאירופה. בשנת 490 לפנה"ס יצא צבא פרסי גדול במטרה לכבוש את אתונה. בקרב מרתון מצפון לאתונה הובס הצבא הפרסי תבוסה מוחצת, ושרידיו נסוגו לאסיה הקטנה. הכישלון של דריוש לא דיכא את רצונם של הפרסים לכבוש את יוון; בנו אחשוורוש (חשיארש) העמיד את כיבוש יוון כמטרה מרכזית של האימפריה הפרסית. הוא החל את ההכנות בשנה השלישית למלכותו, לאחר שהתגבר על יריבים שונים וביסס את שלטונו. המשתה שהמגילה מספרת עליו "בַּשָּׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ" לא היה אלא כינוס של כל נציגי המדינות באימפריה לצורך תכנון המסע וארגונו. כדי לבנות צבא גדול היה עליו לשתף כוחות מכל המדינות והעמים של האימפריה: "בַּשָּׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ עָשָׂה מִשְׁתֵּה לְכָל שָׂרֵי וְעַבְדָּיו חֵיל פָּרֶס וּמְדֵי הַפְּרָתִימִים (מושלי המחוזות) וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת לְפָנָיו" (שם). ברור אפוא, שכדי לפתות את כל העמים להשתתף במלחמה היה עליו להראות "את עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֵת יְקָר תְּפָאֲרַת גְּדוּלָּתוֹ" (שם:ד), כי שכירי חרב מוכנים לבוא למלחמה רק תמורת כסף רב. את כנס ההתארגנות והתכנון, שלפי הכתוב במגילה נמשך 180 יום, סיים אחשוורוש במשתה קצר של שבעה ימים, שנועד לבטא אווירה של ביטחון בניצחונו ובהצלחת המסע.³

את אווירת הניצחון מנסה לקלקל המלכה ושתי. היא מסרבת להופיע בפני הכינוס ולשאת נאום של עידוד ותמיכה במסע המלחמה. כאישה חכמה היא מבינה, שגורלו של המסע המתוכנן לא יהיה שונה מגורלו של המסע שערך דריוש, ונגמר בכישלון ובביזיון.⁴ תגובתם של אחשוורוש ושל ראשי המדינה

מגילת אסתר מלאה תמיהות ושאלות בלתי פתורות. הנה כמה דוגמאות:

- א. המלך אחשוורוש עורך משתה "לְכָל שָׂרֵי וְעַבְדָּיו... וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת" במשך מאה ושמונים יום (א:ג-ד). זה פשוט לא מתקבל על הדעת, חגיגות ההכתרה עשויות להימשך שבוע-שבועיים, אבל לא חצי שנה.
 - ב. ואם כבר חגיגות הכתרה למה "בַּשָּׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ" (שם:ג) ולא בשנה הראשונה?
 - ג. לשם מה משתה נוסף של "שְׁבַעַת יָמִים בְּחָצֵר גִּנַּת בֵּית הַמֶּלֶךְ" (שם:ה)?
 - ד. מה פשר המאבק בין אחשוורוש לבין ושתי, שמגיע למצב של "וַחֲמָתוֹ בָּעָרָה בּוֹ" (שם:יב)?
 - ה. מדוע מרדכי מאפשר ואפילו "דוחף" את אסתר אל בית המלך? האם הזהות היהודית שלו ושלה כל כך חלשה?
 - ו. מה גורם להמן להוציא גזרה מרחיקת לכת כל כך: "לְהַשְׁמִיד לְהָרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים" (ג:יג)?
 - ז. מה גורם לאחשוורוש לקבל בקלות ובמהירות את תוכניתו של המן? הרי היהודים היו גורם כלכלי חשוב באימפריה הפרסית, ומאז כורש הייתה המדיניות של מלכי פרס אוהדת ליהודים?
 - ח. ובסופו של דבר, מה גרם לאחשוורוש לשנות את ההחלטה האסטרטגית על השמדת היהודים? האם כעס על אדם אחד יכול לשנות מדיניות של אימפריה?
- את התשובות לשאלות האלה ננסה למצוא בעזרת ההיסטוריון היווני הרודוטוס, המכונה "אבי ההיסטוריה", שתיאר בחיבורו "היסטוריה" את התקופה שבה מתרחשת העלילה של מגילת אסתר – המאה החמישית לפני הספירה. הספר עוסק בעיקר במלחמה שהתנהלה באותה תקופה בין היוונים לבין האימפריה הפרסית.¹

רוב החוקרים מזהים את אחשוורוש עם המלך הפרסי חשיארש, המכונה ע"י הרודוטוס בשם כסרכסס. הוא היה המלך הרביעי בשושלת של מלכי פרס, אחרי כורש (530-559), כנבוז (522-530), ודריוש הראשון, הגדול (486-522), ושלט בפרס בשנים 486 - 465 לפני

2 ראו עליו בהרחבה: מרדכי ברויאר, **דברי הימים לישראל ולאומות העולם בימי הבית השני**, ירושלים 1976.
3 גם הרודוטוס מספר על כינוס גדול למטרות התייעצות ותכנון, שערך אחשוורוש במסגרת ההכנות למסע המלחמה (היסטוריה, ספר שביעי, עמ' 103).
4 ייתכן אפילו שפעלה מאחורי הקלעים לסיכול התוכנית.

* ד"ר חגי בן-ארצי שימש כמרצה במרכז ללימודי יסוד ביהדות של אוניברסיטת בר-אילן, וכיום מרצה במכללת ליפשיץ בירושלים.
1 הרודוטוס, **היסטוריה**, תרגום: בנימין שימרון ורחל צלניק-אברמוביץ, הוצאת אוניברסיטת תל-אביב, 1998.

של השמדתם כדי להשתלט על הנכסים הפיננסיים שלהם: "יִכְתֹּב לְאַבְדָּם וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּסֶף אֲשֶׁקוּל עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהֵבִיא אֶל גְּזֵי הַמֶּלֶךְ" (שם:ט). "עושי המלאכה" הם הממונים על שיקום ובנייה מחדש של הצבא. אחשוורוש אישר את התוכנית, כי לא הייתה לו דרך אחרת להשיג במהירות כסף רב. דבריו: "הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ וְהָעֵם לְעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ" (שם:יא) פירושו: תשיג את הכסף בדרך שנראית לך הטובה והיעילה ביותר. ביצוע התוכנית המפלצתית נדחה בשנה כדי ליצור את האווירה הציבורית שתאפשר את ביצועה.

בנקודה הזאת הופיעה אסתר.⁵ לדעתו של הרב שטיינזלץ ז"ל⁶ היא הוכנסה לבית המלך כסוכנת חשאית, שנועדה לסכל תוכניות של פגיעה ביהודים. כאמור, האפשרות הזו של פגיעה ביהודים הייתה קיימת כבר מתחילת מלכותו של אחשוורוש, כפי שהמקרא עצמו מעיד: "וּבְמַלְכוּת אַחֲשֻׁרוֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ פָּתְבוּ שְׂטָנָה עַל יְשָׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם", ועתה הגיע רגע האמת; הרגע שבו אסתר צריכה לממש את שליחותה: "וּמִי יוֹדֵעַ אִם לָעַת כְּזֹאת הִגַּעְתָּ לְמַלְכוּת" (אס' ד:זד). כנראה שנוסף לתרגילים שנועדו לעורר את קנאתו ואת חמתו של אחשוורוש, עשתה אסתר עבודת שכנוע מעמיקה ויסודית. המטרה הראשונה של השיחה הייתה לשכנע את אחשוורוש, שאין טעם ואין היגיון במסע מלחמה נוסף, לאחר התבוסה הקשה שספג במסע הראשון. בטוב טעם היא הסבירה לו, כנראה, שעדיף לבסס את שלטונו באימפריה הענקית שירש מאביו: "מֵהָדוּ וְעַד כּוֹשׁ שִׁבְעַת יָמִים וְיִמְאָה מְדִינָה" (שם א:א). עד התקופה הפרסית לא הייתה אימפריה כזאת, וכדאי לבסס ולחזק אותה. במשימה הזאת, טענה אסתר, דווקא היהודים המפוזרים ברחבי האימפריה ("עַם אֶחָד מְפֹזָר וּמְפָרֵד", שם ג:ח) יכולים להיות כוח חשוב. הם מצטיינים במסחר ובכלכלה, ויכולים לחזק את הקשר בין חלקי האימפריה, "כִּי אֵין הַצָּר שׁוֹהַ בְּנִזְק הַמֶּלֶךְ" (שם ז:ד). כלומר, הנזק מהשמדת היהודים יעלה על הרווח שאפשר יהיה להפיק מחיסולם.

הצלחתה הגדולה של אסתר הייתה בשכנוע אחשוורוש לוותר על מסע מלחמה נוסף. ואם כך, תוכניתו של המן לא רק שהפכה להיות מיותרת, אלא שהייתה אף מסוכנת ומזיקה. עליית מרדכי בחצרו של אחשוורוש היא תוצאה של ביטול התוכנית של המן ויציאה לתוכנית כלכלית אלטרנטיבית. במסגרת התוכנית החדשה, שכללה שיפור דרכי התחבורה לצורך פיתוח המסחר, היה צורך להגדיל את גביית המיסים, וזה בדיוק מה שעשה אחשוורוש: "וַיֵּשֶׁם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ מִסַּעַל הָאָרֶץ" (שם י:א).⁷

ממד ההשגחה במגילה מתבטא, בין השאר, בחוכמה שנתן הקב"ה למרדכי ולאסתר לפעול בצורה הנכונה ובזמן הנכון.

לסיכום: ספר ההיסטוריה של הרודוטוס מאפשר לנו להבין את מגילת אסתר כסיפור רציני ואמין גם מבחינה היסטורית.

למרד של ושתי חריפה מאוד, כי הם מבינים שפעולתה עלולה להתפתח למרד של נשים רבות, שסופו לפגוע במוטיבציה של גברים רבים: "כִּי יֵצֵא דְבַר הַמֶּלֶכָה עַל כָּל הַנָּשִׁים לְהַבְזוֹת בְּעֵלְיָהֶן בְּעֵינֵיהֶן..." (שם:יז). כלומר, נשים רבות ילעגו לבעליהן היוצאים למלחמה שנידונה מראש לכישלון. ההדחה הפומבית של המלכה הסורת נועדה לגרום לכל הנשים ש"יָתְנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן" (שם:כ), ויעודדו אותם לצאת למלחמה ולהביא שלל רב.

ואכן, הכינוס ("המשתה") הועיל, ואחשוורוש הצליח לארגן צבא עצום של קרוב לרבע מיליון חיילים וכן צי אוניות גדול. בשנת 480 לפנה"ס, כלומר בשנה השישית למלכותו, יצא הצבא הפרסי אל המסע הגדול. בעזרת הצי הוא עבר את מיצר הדרדנלים, והתחיל להתקדם לאורך החוף לכיוון אתונה. היוונים ניסו לעצור את הפרסים על יד תרמופילאי, אבל בקרב שהתפתח הובס הצבא היווני, למרות שלחם בגבורה עד אחרון החיילים. הצבא הפרסי הגיע לאתונה, שדד את אוצרותיה והחריב אותה עד היסוד. כיבוש אתונה עורר את ספרטה, היריבה של אתונה, להצטרף למלחמה מחשש שגורלה יהיה כגורלה של אתונה. אתונה וספרטה איחדו את הכוח הימי שלהן, ובקרב ליד האי סלמיס נחל הצי היווני המאוחד ניצחון מוחץ על הצי הפרסי. ספינות הקרב של היוונים היו ניידות יותר ומהירות לעומת האוניות של הפרסים, שהיו גדולות וכבדות. כרבע מהצי הפרסי הושמד.

בנקודה זו עמד כסרכסס (אחשוורוש) בפני דילמה קשה: האם להשיב את הצבא, שעדיין היה פרוס במרכז ובצפון יוון, לאסיה הקטנה, ולוותר על המטרה של כיבוש אירופה, או להתמיד במטרה ולהמשיך את המערכה. בהתייעצות עם מרדוניס, מפקד צבא היבשה, החליט אחשוורוש לשקם במהירות את הצי שנפגע, להזרים תגבורת ואספקה לצבא שנשאר על החוף היווני ולהשלים את כיבוש יוון. גם היוונים ניצלו את הזמן לאחד את הצבא האתונאי עם הצבא הספרטני, ובקרב יבשתי גדול שהתנהל ליד פֶּלְטֵאָה, בשנת 479 לפנה"ס, היכה הצבא היווני המאוחד את הצבא הפרסי. גם בים נחל הצי היווני ניצחון נוסף, בקרב שהתנהל ליד האי סָאמוֹס, ושרידי הצבא הפרסי נסוגו לאסיה הקטנה. עד כאן תיאורו של הרודוטוס. המשך הסיפור מופיע במגילת אסתר, וננסה להבינו על רקע הדברים האלה.

גם לאחר התבוסה הקשה לא ויתר אחשוורוש על החלום הגדול להשלים את מה שדריוש אביו לא הצליח לעשות. אבל הצי הושמד, הצבא התפזר והכסף אזל. כדי לבנות צבא חדש צריך כסף רב וזמין. אפשר להשיגו על ידי העלאת מיסים, אבל פעולה זו אורכת זמן רב, ועלולה לגרום לעמי האימפריה לסגת מרצונם להשתתף במלחמה נוספת. בשלב זה הציע שר האוצר הפרסי – המן – הצעה גאונית: היהודים! הם המפתח לשיקום הצבא. אנחנו יודעים ממקורות יווניים ופרסיים, שהיהודים בגלות בבל השתלבו היטב בחיי הכלכלה והמסחר של האימפריה, והצעתו הייתה לקחת את הכסף מהיהודים העשירים.

באימפריה הפרסית הלכה והתפתחה אווירה אנטישמית, שהוזנה על ידי העמים שהתנגדו לבניין המקדש בירושלים: "וּבְמַלְכוּת אַחֲשֻׁרוֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ פָּתְבוּ שְׂטָנָה עַל יְשָׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם" (עז' ד:ו). את האווירה הזאת אפשר היה ללבות על ידי הדגשת שונותם ונבדלותם של היהודים: "וְדָתֵיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים" (אס' ג:ח). הוצאת היהודים מחוץ לתחום הלגיטימי אפשרה את הרעיון

5 אמיסטריס אצל הרודוטוס, ראו: ספר תשיעי, 109.
6 ראו מאמרו: "סוכנת בארמון" בתוך: נשים במקרא, תל-אביב 1987.

7 ראו: הרודוטוס, היסטוריה, ספר תשיעי שמתאר את פעולותיו של כסרכסס לחיזוק האימפריה לאחר שובו מיוון.

דף שבועי

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף